

ממוות לחיים — עיון במקומה של התפילה בפרקי איוב

אביה הכהן

לחידת נאומי איוב

סיפור הפתיחה של ספר איוב מוביל אל דרך ללא מוצא. הסיפור מספר על התגרות אלוהית בשטן: "ויאמר ה' אל השטן השמת לבך על עבדי איוב כי אין כמהו בארץ איש תם וישר ירא אלהים וסר מרע?" (א ח).

תשובת השטן צפויה ומתבקשת — "הלא את שכת בעדו..." (א י). איוב עבר בהצלחה את השלב הראשון של הייסורים בהצלחה אולם אלהים חוזר על ההתגרות: "ויאמר ה' אל השטן השמת לבך אל עבדי איוב כי אין כמהו בארץ איש תם וישר ירא אלהים וסר מרע..." (ב ג).

ושוב תשובת השטן צפויה ומתבקשת: — "ויאמר עור בעד עור וכל אשר לאיש יתן בעד נפשו, אולם שלח נא ירך וגע אל עצמו ואל בשרו..." (ב ד-ה).

כבר אמרו קדמונים "איוב לא היה ולא נברא אלא משל היה" ואם כן מדוע העמיד המספר את השטן במרכז הסיפור, האם אין הוא כסות למעשי האל בעולמו? איוב אינו מכיר את המשחק בין האל והשטן וגם הרעים אינם יודעים את אשר אירע בעולמות העליונים, אולם אנו שמכירים את סיפור הפתיחה יודעים — איוב יצדק בכל אשר יטען. וכי איזו הצדקה יש ללקיחת זובנים, והרי אי אפשר לתת ילדים חדשים? המסקנה המתבקשת מסיפור הפתיחה היא שהעולם מתנהל בדרך של משחק בין האל והשטן. אם כן, האם יחטא איוב בטענה שאין האל מנהיג את עולמו כראוי?

יכול הטוען לטעון שהמספר של סיפור איוב הוא מספר 'תמים' שלא היה מודע לקושי שהוא מוביל אותנו כקוראים מודרנים, ולדידו, אכן טובה אחרית איוב מראשיתו. סיפור המסגרת בנוי בדרך אמנותית משוכללת כל כך שקשה לקבל שהמספר לא היה מודע לבעייתיות שאלה מוביל הוא אותנו.

גם נאומי איוב מובילים אותנו אל אותה הדרך שאין לה מוצא. בנאום איוב השלישי מתאר איוב את גדולת האל בעולם:

נִטָּה שָׁמַיִם לְבָדָּו
עֲשֵׂה עֵשׂ כְּסִיל וְכִימָה
עֲשֵׂה גְדֻלּוֹת עַד אֵין חֶקֶר
אִם קִרְאֲתִי וְיַעֲנֵנִי
אֲשֶׁר בִּשְׁעָרָה יִשׁוּפְנִי
אִם לֹכַח אֲמִיץ הִנֵּה

וְדוֹרֵךְ עַל בְּמַתִּי יָם
וְחֹדְרֵי תִמָּן
וְנִפְלְאוֹת עַד אֵין מִסְפָּר...
לֹא אֲאָמִין כִּי יֵאָדִין קוֹלִי.
וְהִרְבֵּה פִּצְעֵי חֲנָם...
וְאִם לְמִשְׁפָּט מִי יוֹעִידֵנִי. (ט ח-יט)

טוען איוב — מכיר אני בגדולת האל הבורא עולם גדול ונפלא, אולם אני רוצה לבוא עמו במשפט כשווה וכך אוכל להוכיח את טענותי. והנה אלהים מתמקד בנאומי בסוף הספר בגדולת האל אל מול אפסות האדם — "איפה היית ביסדי ארץ הגד אם ידעת כינה" (לח ד). איוב מפתח שהאל יתגלה אליו בשערה והנה מתגלה אלוהים דווקא מן הסערה — "ויען ה' את איוב מן הסערה" (לח א; מ א). הספר נע אפוא במעגל סגור; איוב מכיר בגדולת האל ומצפה לתשובה על שאלותיו וטענותיו (הצודקות). אלהים אינו עונה על שאלותיו ורק מדגיש את גדולתו. מדוע איוב נסוג מטענותיו ומכניע ראשו בעונה כלפי האל? זוהי חידת ספר איוב שרבים רבים ניסו לפתור. אנו לא ננסה לענות תשובה מלאה על בעיות אלו, אולם ננסה להבין את התהליכים שעוברים על איוב כפי שהדבר משתקף בנאומיו תוך בדיקת זיקתם למערכת יחסיו ודיבוריו עם האל, או בלשון אחרת — נבדוק את יחסו של איוב עם עולם התפילה. דיוגנו יתמקד בעיקר במחזור הנאומים הראשון (ג-יד)¹. תיחום דיוגנו למחזור אחד בלבד הוא ללא ספק כעיייתי אולם דומה שאת אשר נראה במחזור הנאומים הראשון ניתן להמשיך ולפתח בנאומים הבאים.

היכן אתה אלוהי?

אחד הנאומים הברורים והמגובשים בין נאומי ספר איוב הוא נאום איוב הראשון. הנאום פותח בקללת יומו:

1. כידוע, בספר איוב שלושה מחזורי ויכוחים בין איוב וה'ערים. מבנה המחזור הראשון:

- נאום איוב I — פרק ג.
- נאום אליפז — פרקים ד-ה.
- נאום איוב II — פרקים ו-ז.
- נאום בלדד — פרק ח.
- נאום איוב III — פרקים ט-י.
- נאום צפר — פרק יא.
- נאום איוב IV — פרקים יב-יד.

הנושא המרכזי בנאומי ה'ערים במחזור הראשון הוא התקוה להסרת הייסורים. תשובת איוב לטענותיהם נמצאת בעיקר בפרק יד. משום כך אני חושב את נאום איוב בפרקים יב-יד כשייך למחזור הראשון.

"יֵאָבֵד יוֹם אוֹלָד בּוֹ וְהִלִּילָה אִמֶּר הָרָה גִּבְרָ" (ג ג).
איוב ממשיך בנאום על חוסר המשמעות של החיים:
"לִמָּה יֵתֵן לַעֲמֹל אוֹר וְחַיִּים לַמְרִי נֶפֶשׁ" (ג כ).
נקודת השוויון במוות בין קטן לגדול, בין דל לעשיר, בין עבד לאדוניו מלמדת שלחיים אין כל ערך. אור הנצח מלמד שכסף וזהב אינם מגן מיום המוות, ומלכים בונים בתים שאינם אלא חורבות למו. איוב מסיים את נאומו במשפטים קצרים על סבלו:

"כִּי לִפְנֵי לַחֲמִי אֲנַחְתִּי תָבֹא
כִּי פָחַד פַּחַדְתִּי וַיֵּאֲתֵנִי
לֹא שְׁלוֹתִי וְלֹא שְׁקֻטִּי וְלֹא נַחְתִּי וַיָּבֹא רִגְזִי. (ג כד-כו).

לכאורה הכול ברור ופשוט, אולם דומה שמרכז הכובד של הנאום הראשון אינו טמון במה שנאמר בו אלא במה שלא נאמר בו. איוב אינו פונה לאלוהיו, אין הוא מתלונן בסבלו לשוא ואין הוא מבקש הסרת הייסורים. איוב מבין שאין טעם לחיים באשר הם ומדוע אם כן לבקש חזרה לחיים חדשים? משום כך איוב אינו מנסה להתנצח עם האל בדבר צדקתו, שהרי איוב שולל את עצם החיים ואין כל טעם לנסות להצטרף. נקודת המפתח בנאום היא חוסר הפנייה אל האל. בכך אומר איוב לאלוהיו — אני איני רוצה קשר עמך, אנא סור ממני! במשפט אחד מזכיר איוב את האל לקראת סוף הנאום:

"לִגְבֹר אֲשֶׁר דִּרְכּוֹ נִסְתָּרָה וַיִּסֹּךְ אֱלֹהִים בַּעֲדִי" (ג כג).

הפסוק כנראה מתקשר לשאלה הנשאלת בפסוקים הקודמים:

"לִמָּה יֵתֵן לַעֲמֹל אוֹר..." (ג כ)

[ולמה יתן אור] "לגבר אשר דרכו נסתרה..." (ג כג).

בכל אופן, לקורא ישנה תחושה שהמשפט — "לגבר אשר דרכו נסתרה" — תלוי על בלימה. כביכול לא רצה איוב להזכיר את שם אלוהיו והוא התפרץ ושבר את המבנה התחבירי. התפרצות זו מתגלה גם במבנה המשפט — "לגבר אשר דרכו נסתרה" — מיהו המסתיר את דרך הגבר? התשובה באה רק בצלע הבאה — "ויסך אלוהים בעדו". אנו שומעים את דברי איוב שכביכול מדבר על האדם באשר הוא, אולם אנו יודעים שהוא רומז לדרך חייו שנסתרה ואכן במשפט הבא הוא יגלה זאת — "כִּי לִפְנֵי לַחֲמִי אֲנַחְתִּי תָבֹא" (ג כד).

אלוהים נזכר בגלוי רק בפסוק כג אולם הוא מבצבץ מבין לשורות. איוב פותח בקללת יומו. יש שפירשו שאיוב מציג דעה התומכת בגורל ומולות (ראה פירושי רלב"ג ומלבי"ם). ולא היא! איוב פונה אל היום ואל הלילה לא משום שהוא מייחס להם כוח כלשהו, אלא משום שהוא אינו רוצה לפנות לאלוהיו ולא נשאר לו אלא לפנות אל היום והלילה. איוב מקונן:

"כִּי לֹא סָגַר דְּלִתִּי בְטָנִי
לִמָּה לֹא מִרַחֵם אֲמוֹת
וַיִּסְתֵּר עֲמָל מַעֲיֵנִי
מִבֶּטֶן יִצְחָתִי וְאֶגְזֹעַ" (ג י-יא)

מי הסוגר דלתי בטן? על פי מהלך הנאום משתמע שהיום לא סגר דלתי בטנו. באחד מנאומיו הבאים חוזר איוב על טענתו בסגנון דומה:

"ולמה מרחם הצאתני
אגוע ועין לא תראני" (י יח).

איוב יודע ומאמין שה' הוא הסוגר דלתי בטן כפי שהוא אומר זאת (י יח), אולם בנאום הראשון הוא מנסה להתחמק ולא לפנות אליו. איוב מתאר את המות כמקום השוויון:

"קטן וגדול שם הוא
ועבד חפשי מאדוניו" (ג יח)

לכאורה שוב משפט פשוט וברור, אולם אם נרצה להבין את המסתתר בנפשו של איוב באומרו משפט זה עלינו לבדוק את עולמו האוסציאטיבי ולבחון את המשמעות הסמלית של הדברים. בנאום הבא של איוב שוב נזכר עבד:

"הלא צבא לאנוש עלי ארץ
וכשכיר יקוה פעלו" (ז א-ב).

נמשלו חיי אדם לעבודת עבד שהאדון רודה בו ולא נשאר לו אלא לקוות לצל ולמנוחה של רגע. ומיהו האדון? אכן, אין ספק מיהו האדון אולם מדוע אין הוא נזכר? בנאום הבא איוב כבר יזכיר גם את האדון הרודה:

"שעה מעליו ויחדל עד ירצה כשכיר יומו". (יד ו).

איוב נוקט אפוא בשיטה של כיסוי וגילוי. בנאום הראשון איוב מדבר על עבד ואדון. אנו שכבר מכירים את עולמו האוסציאטיבי של איוב יודעים שהעבד אינו אלא האדם באשר הוא והאדון אינו אלא אלוהי הרודה בו. "...ועבד חופשי מאדוניו" — רק בעולם המוות ניתן לברוח מן האל. בנאומים הבאים איוב יגלה את אשר כיסה בנאום הראשון. אין כאן מהלך מחושב של איוב אלא חוסר שליטה. איוב מנסה לחמוק מאלוהי אולם זה קורא לו מכל פינה ולבסוף איוב מתפרץ ואומר את אשר עם ליבו.

בנאום הראשון איוב אינו פונה לאל וגם אינו טוען לצדקתו. יתרה מכך, בסוף הנאום השני אומר איוב:

"חטאתי מה אפעל לך נצר האדם". (ז כ).

איוב אינו מוצא טעם בחיים באשר הם ומשום כך הוא אינו מנסה לטעון לצדקתו אלא מבקש מוות. בנאום השלישי איוב מבקש משפט ואת צדקתו הוא מציין במשפט קצר:

"על דעתך כי לא ארשע
ואין מידך מציל" (י יז)

בנאום הרביעי של המחזור איוב מבקש משפט ודין צדק והוא מכריז על צדקתו:

"הנה נא ערכתי משפט
כפך מעלי הרוחק
וקרא ואנכי אענה
כמה לי עונות וחטאות
ידעתי כי אני אצדק...
ואמתך אל תבעתני
או אדבר והשיבני
פשעי וחטאתי הדיעני" (יג יח-כג).

השלמת המעגל באה בנאום איוב האחרון בספר:

"מי יתנני כירחי קדם
כימי אלוה ישמרני" (כט ב).

איוב מתגעגע לאלוהיו ועיקרו של הנאום מוקדש להוכחת צדקתו. לפנינו אם כן מעגל שלם שבקצהו האחד הוא נאום איוב הראשון וקצהו השני — הנאום האחרון.

על המוות

הנאום הראשון הוא שיר הלל למוות. הנאום השני גם הוא מסתיים בבקשה למוות:

"כי עתה לעפר אשכב
ושחרתני ואינני" (ז כא).

המוות מתואר כמקום משכב ושלווה.

הנאום השלישי כבר מסתיים בצורה שונה:

"בטרם אלך ולא אשוב
ארץ עפתה כמו אפל
אל ארץ חשך וצלמות
צלמות ולא סדרים ותפע כמו אפל". (י כא-כב)

לפתע המוות מתואר כמקום חושך ורוע, והיכן האידיליה של המוות והחופש? בפסוקים שלפני כן מתאר איוב את יצירת האדם:

"זכר נא כי כחמר עשיתני
הלא כחלב תתיכני
עור ובשר תלבישני
חיים וחסד עשית עמי
ואל עפר תשיבני
וכגבינה תקפיאני
ובעצמות וגידים תשכני
ופקדתך שמרה רוחי" (י ט-יב)

לולא היינו יודעים שאיוב אמר משפטים אלו, היינו מדמיינים שאמרם מי שחש קרבת אלוה, ומרגיש בממשות כיצד האל בראו והוא מודה לו על כל רגע ורגע. איוב ממשיך והופך את הדברים לתלונה על יחסו ההפכך של האל ביחס לנבראיו. על אף שלדברים בפי איוב יש ממד ציני, אי אפשר להתעלם מן ההזדהות של איוב עם הדברים — איוב נסחף והוא נוגע בחיים ובבוראם, ושוב אין הוא יכול לתאר את המוות כאידיליה. רק מי שאין לו ניצוץ של חיות יכול לשיר שיר הלל למוות. תופעה דומה אנו מוצאים בנאומי הרביעי של איוב.

המוטיב המרכזי בנאומי שלושת הרעים במחזור הנאומים הראשון הוא שיש תקוה. האדם יכול להתחדש כעץ שנכרת. לטענות אלו עונה איוב רק בסוף מחזור הנאומים הראשון בפרק יד:

"אם יזקין בארץ שרשו
מריח מים יפריח
וגבר ימות ויחלש
ובעפר ימות גזעו
ועשה קציר כמו נטע
ויגוע אדם ואיו" (יד ז-י)

איוב טוען כנגד הרעים שרק עץ יכול להתחדש ואילו אדם שעבר משבר הולך אל המוות ואין טעם לשוב ולנסות להתחדש. בפסוקים הבאים איוב לפתע מבקש לחדש את הקשר עם אלוהיו:

"מי יתן בשאול תצפני תקרא ואנכי אענך
תסתירני עד שוב אפך...
למעשה ידיך תכסף" (יד-טו)

בנאומים הקודמים איוב ביקש להיפגש עם האל על מנת לבוא עמו במשפט² ואילו בפסוקים אלו (יד-טו) מתוארת אידיליה שהייתורים תמו והאל קורא באהבה למעשה ידיו (לא למשפט!), והרי אמר איוב שאין כל טעם בחיים?! ושוב אין כאן הסבר לוגי או תפנית מחשבתית שכלית, איוב שוב נגע בחיים ובאלוהים ולפתע חש ביופי החיים, אולם מסכת הייסודיים התגברה:

"אבנים שחקו מים תשטוף ספיחיה עפר ארץ ותקות אנוש האבדת". (יד ט).

לא ביקש איוב חיים גם לא חרש גם לא זרע, ופתע צמחו בערוגתו ספיחי חיים, אולם מטר הייסורים שטף והשמיד ספיחים אלו. וכאן בא סיום הנאום:

"תתקפהו לנצח ויהלך יכבדהו בניו לא ידע
אך בשרו עליו יכאב
משנה פניו ותשלחהו ויצערו ולא יבין למו
ונפשו עליו תאכל" (יד-כ-כב)

איוב כבר אינו שר שירי הלל למוות. בחיים עם כל כאביהם יש עם מי להשיח על הכאבים, ואילו במוות בדידות אין סופית. סגירת המעגל היא בנאום האחרון (כט לא) בו מייחל איוב לחיים חדשים — "מי יתנני כירחי קדם כימי אלוה ישמרני".

על איוב, הרעים וספר תהילים

איוב בנאום הראשון לא טען שאין בעולם צדק אלוהי ולא טען לצדקתו. להיפך, לקראת סוף הנאום השני אומר איוב "חטאתי מה אפעל לך נוצר האדם". איוב טוען שהוא אינו רוצה לחיות. מול דברי איוב אלה מעלה אליפו מסכת שלמה העוסקת בשאלת הייסורים. מסכת זו אינה הרמונית ונשמעים בה כמה קולות:

"זכור נא מי הוא נקי אבד... אשרי אנוש יוכיחנו אלוה" — אדם נקי מקבל ייסורים אך אינו אוכד.

2. גם בנאום הרביעי בתחילתו מבקש איוב להיפגש עם האל על מנת לבוא עמו במשפט, השווה:

"וקרא ואנכי אענה תקרא ואנכי אענך
או אדבר והשבני.
כמה לי עוונות..." (יג-כב-כג)

למעשה ידיך תכסף... (יד טו)

כי לא יצא מעפר און ומאדמה לא יצמח עמל" — אין ייסורים בלא חטא. "האנוש מאלוה יצדק אם מעשהו יטהר גבר" — האדם כאשר הוא אדם הנו חוטא אל מול השלמות האלוהית.

אין בדברי אליפו התייחסות לדבריו ולמצוקתו של איוב. אליפו שאב את דבריו מדברי קדמונים. הרעיון בדבר הייסורים שהנני סובל מהם, אך ה' ישמרו שלא יישמד, הוא רעיון חוזר בספר תהילים:

"יקר בעיני ה' המותה לחסידיו" (תהל קטז טו), "לא אמות כי אחיה ואספר מעשי יה. יסר יסרני יה ולמות לא נתנני" (קיה יז-יח).

שלושת הרעים מסיימים את נאומי המחזור הראשון בקריאה לאיוב להאמין שיש תקוה:

"הן אל לא ימאס תם עד ימלא שחוק פיך
ולא יחזיק ביד מרעים ושפתיך תרועה..." (ח-כא)

האמונה בסוף טוב היא המפתח ברבים מפרקי תהילים. הרעים עומדים מול איוב, אולם הם אינם שומעים את כאבו ולא את טענותיו. הרעים שעמדו בפני המציאות היו צריכים לתת תשובה לעצמם והם פתחו את הספרים הידועים ושילפו את הטענות הכתובות. בליל הטענות מלמד על המבוכה בה הם נמצאים ועל הניסיון הנואש להחיות את הכתוב בספרים אל מול המציאות. למעשה יש כאן כעין קריקטורה של הספרים הקלאסיים. איוב אינו מתכחש לבורא אלא רוצה לעמוד כנגדו. איוב מכיר את הטענות הקלאסיות אולם הן מובילות אותו לכיוון מנוגד מהכיוון שהן מובילות את משוררי תהילים. כך לדוגמה אומר איוב:

"מה אנוש כי תגדלנו ותפקדנו לבקרים וכי תשית אליו לבך
לרגעים תבחננו". (ז יז-יט)

דברי איוב מזכירים את דברי המשורר בתהילים:

"מה אנוש כי תזכרנו וכן אדם כי תפקדנו" (תה' ח ה).

הרגשת אפסות האדם אל מול האלוהות מביאה את המשורר לאמונה ואילו איוב מוביל את הדברים לאבסורד — "כמה לא תשעה ממני עד בלעי רוקי". ההשוואה לדברי הקדמונים היא מפתח הזהב להבנת מסכת הטענות של איוב וניתן למצוא כמעט לכל משפט בדברי איוב מקבילה בדברי קדמונים. כאן נביא רק עוד דוגמה אחת:

"אדם ילוד אשה כציץ יצא וימל
קצר ימים ושבע רוגו ויבחר כצל ולא יעמוד"

דברי איוב אלו מזכירים את דברי המשורר בתהילים:

"אנוש כחציר ימיו כציץ השדה כן יציץ
כי רוח עברה בו ואיננו ולא יכירנו עוד מקומו
וחסד ה' מעולם ועד עולם על יראיו" (תה' קג טו-יז)

שוב הרגשת אפסות החיים מביאה את בעל תהילים לאמונה. איוב מכיר בעומק נפשו רגשות אלו אולם קובל כנגדם — אין אתם מתמודדים עם נפש האדם המתייסרת ובורחים לכם אל חלומות.

המוטיב החוזר בדברי הרעים במחזור הויכוח השני הוא שהצלחת הרשע היא מדומה:

"כי רננת רשעים מקרוב
אם יעלה לשמים שיאו
כגללו לנצח יאבד
כחלום יעוף ולא ימצאהו

ושמחת חנף עדי רגע
וראשו לעב יגיע
ראיו יאמרו או
וידד כחזיון לילה" (כ ה-ח)

גם לדברים אלו מקבילות בספרים אחרים, כך המשורר בתהילים:

"ואני כמעט נטיו רגלי
ואני קנאתי בהוללים
איך היו לשמה כרגע
כחלום מהקיץ..." (תה' עג. ראה כל הפרק)

שלוות הרשע אינה אלא חזיון שווא שכרגע עבר ואיננו. דברים בסגנון דומה מוכיח בעל משלי:

"אדם בליעל איש און
תהפוכות בלבו חרש רע
על כן פתאם יבא אידו

הולך עקשות פה...
בכל עת מדינים ישלח
פתע ישבע ואין מרפא" (משלי ו יב-טו)

כאבו של איוב אינו מאפשר לו להשלים עם טענות אלו והוא בו להן. יש לציין שהרעים במחזור הויכוח השני מתמקדים בשלוות הרשעים וטוענים במסכת טענות ארוכה שאין זו אלא אשליה של רגע. אולם כנגד מה ומי הם טוענים. איוב בנאום הארוך (פרקים יב-יד) הקדיש פסוק אחד בלבד לשלוות הרשעים:

"ישליו אהלים לשדדים ובטחות למרגיזי אל" (יב ו).

והרי איוב כמעט שלא טען בתחילה 'רשע וטוב לו' ומדוע מתמקדים הרעים בהערה שנראית שולית במסכת טענותיו?!

אין הרעים מסוגלים להתמודד עם כאבו של חברים והם בורחים לשאלות שכלל לא העסיקו את איוב. בהמשך ייגרר איוב להשיב להם גם בדבר טענות אלו אולם לא זו דרכו ואין זו טענתו.

ובכל זאת ספר תהילים

"אפפוני חבלי מות
שובי נפשי למנוחיכי
כי חלצת נפש ממות

ומצרי שאול מצאוני...
כי ה' גמל עליכי.
את עיני מן רמעה
את רגלי מרחי.

אתהלך לפני ה' בארצות החיים.
האמנתי כי אדבר אני עניתי מאד
אני אמרתי בחפזי כל האדם כזב". (תה' קטז ג-י).

איוב בו למנחמי העמל אשר תקוה בפייהם. איוב ניסה לברוח מארץ חיים ומאלוהים חיים. אולם כוחות זועקים — אלוהי, איני יכול בלעדיך! וכמו נסחף איוב חזרה אל אלוהים חיים. אין היגיון בדבר, שהרי אדם שסבל רבות כל כך איזו אפשרות יש לו לחזור ולחדש כנשר נעוריו. ואולם הגוף זועק — אלוהי, עודני בארץ חיים, שוב אלי! המעבר ממוות לחיים המתואר על ידי המשורר בתהילים הוא המהלך הפנימי של מחזור הנאומים הראשון של איוב. איוב עדיין לא התרצה אבל אולי כאן מפתח הספר.

סוף דבר

בראשית מאמרנו עמדו על מאפייני נאום איוב הראשון (פרק ג):

- א. אין פנייה אל האל.
 - ב. אין בקשת משפט על מר גורלו.
 - ג. הנאום הוא שיר הלל למוות ואין בו בקשת חיים חדשים.
- מנגד, נאומי הרעים הם פרודיה של ספר תהילים שכולו תפילה ופניית האדם לאלוהיו. המהפך שמתחולל בנפש איוב הוא משולב — איוב מבקש חיים ומרגיש קשר אל אלוהיו, או בלשון אחר — חוזר איוב לעולמו של המאמין ולספר תהילים. הספר מתאר מהלך פסיכולוגי שעבר איוב. הביטוי לדיכאון הוא העדר פניה לאל, והביטוי למהפך הנפשי היא התפילה — פניית אדם לאלוהיו.

נספח:

בחקר המקרא מקובל שספר איוב מורכב ממספר שכבות שלא חוברו על ידי מחבר אחד. בולטת במיוחד ההבחנה בין מסגרת הספר לבין הנאומים. כך לדוגמא שם הווייה נזכר במסגרת הספר ואינו נזכר בגוף הנאומים. אני חושב שמותר להתעלם מן הסוגיה ולהתייחס למקרא כדמותו [כלשונו של מ' וייס] וכפי שהוא. ההצדקה לגישה אינה רק מתודולוגית כללית, אלא עולה מן הספר גופו. אמנות הסיפור של המסגרת המשוכללת כל כך, והקשרים שבין המסגרת והנאומים אינם מאפשרים להתייחס למסגרת כתוספת יתרה בעלמא. בדבריי הבאים אני מבקש להדגיש גישה שונה מעט. גישה זו מקבלת את הנחות היסוד של מחקר המקרא בדבר השכבות בספר אולם מנסה להסביר את המשמעות האמונית של התופעה.

בגישה זו, הנוסח הראשון של הספר היה ללא סיפור המסגרת וללא הבעיות האמוניות החריפות שסיפור המסגרת מציב. בנוסח זה סופר על איש שסבל והתייאש מחייו ומאלוהיו ופגישתו עם האל החזירה אותו לחייו. בא מספר מאוחר וצירף את סיפור המסגרת והוא זה שהכניס את הספר לבעיה האמונית הבלתי פתירה. סיפור המסגרת מספר על ההתעללות באיוב עקב התגרות אלוהית בשטן. כך שהקורא את סיפור המסגרת שוב אינו יכול

לומר שדרכי האל גבהו מדרכינו, שהרי הסיפור מספק מידע מלא על מעשי האל. דרכו האמונית של מחבר המסגרת הסיפורית דומה לדרכו של ר"נ מברסלב (בילקוטי מוהר"ן תורה סד). ר' נחמן מחלק בין בעיות אמונה שוליות שיש להן פתרון, לבין בעיות יסוד באמונה שאין להן פתרון. בצרפו את סיפור המסגרת, ביקש עורך ספר איוב להדגיש את הבעיה הבלתי פתירה.

לאור גישה זו צריך לראות את הדיון במאמרנו: בניתוח הנאומים שהצענו במאמרנו ביקשנו להתמקד בחידת הנאומים ולא בחידת המסגרת הכוללת של הספר.